

Maria Dzieżyc

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

m.dziejyc@icloud.com

Zasada przestrzegania przez Polskę prawa międzynarodowego i jej znaczenie dla ochrony praw i wolności jednostki.

The principle of Poland's compliance with international law and its importance for the protection of individual rights and freedoms.

STRESZCZENIE

Spółeczność międzynarodowa dąży do coraz pełniejszej ochrony praw i wolności człowieka, uchwalając traktaty, których przedmiotem są coraz bardziej szczegółowe postanowienia oraz możliwość składania skargi na państwo przez jednostkę. Jednocześnie polska Konstytucja z 1997 roku w art. 9 ustanawia zasadę ustrojową przestrzegania przez Polskę prawa międzynarodowego oraz, po raz pierwszy, określa miejsce prawa międzynarodowego w systemie źródeł prawa. Celem artykułu jest analiza wskazanych zagadnień pod kątem ich wpływu na ochronę praw i wolności jednostki.

Słowa kluczowe: prawo międzynarodowe; prawo konstytucyjne; ochrona praw człowieka; zasada konstytucyjna

WPROWADZENIE

Pozycja prawa międzynarodowego w polskim systemie prawnym na poziomie konstytucyjnym została uregulowana po raz pierwszy w Konstytucji z 1997 roku¹, wieńcząc tym samym okres milczenia ustrojodawcy, trwający od Konstytucji Marcowej, na temat miejsca prawa stanowionego przez społeczność międzyna-

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483); dalej jako: Konstytucja RP, ustawa zasadnicza.

dową w wewnętrznym porządku prawnym². W okresie PRL jedynie ustawa z dnia 30 grudnia 1950 roku o wydawaniu Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej i Dziennika Urzędowego Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”³ w art. 1 ust. 1 pkt 3 wskazywała, że „W Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej ogłasza się: (...) umowy zawarte przez Państwo Polskie z innymi państwami, oraz oświadczenia rządowe w sprawie mocy obowiązującej tych umów, ich ratyfikacji oraz uczestnictwa w nich innych państw (...)”. Zagadnienie związane ze stosowaniem umów międzynarodowych stanowiło jednak przedmiot zainteresowania przedstawicieli doktryny. Jak zauważa R. Kwiecień, zdaniem S. Rozmaryna, inicjatora dyskusji, umowy międzynarodowe obowiązywały *ex proprio vigore* (z mocy własnej), a jedynie te, których przedmiotem były zagadnienia zastrzeżone dla materii ustawowej, powinny zostać opublikowane. L. Gelberg z kolei wskazywał, że inkorporowanie norm aktów międzynarodowych do porządku wewnętrznego następuje poprzez ratyfikację umów i ich publikację w Dzienniku Ustaw. Wyrażany był również pogląd, zgodnie z którym sam akt związania się przez państwo danym traktatem powodował obowiązywanie jego norm w państwie⁴. Dostrzegalna jest również ewolucja poglądów wyrażanych przez Sąd Najwyższy, który w latach siedemdziesiątych wskazywał, na obowiązywanie umów międzynarodowych w polskim porządku prawnym i z mocy własnej, i z mocy odesłania ustawowego, natomiast w latach osiemdziesiątych orzekł, że z samego faktu ratyfikacji nie wynika transformacja norm traktatowych do prawa wewnętrznego⁵. Sądy oraz organy administracji publicznej odmawiały więc bezpośredniego stosowania postanowień umów międzynarodowych w sprawach indywidualnych, gdy nie został wydany akt wewnętrzny inkorporujący postanowienia danego traktatu. Taka konstrukcja pozwalała ówczesnym rządzącym na związanie się danym aktem w oczach społeczności międzynarodowej, jednocześnie nie wykonując jego postanowień w kraju⁶.

Demokratyczne przemiany, które dokonywały się w Polsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, słusznie uwzględniały postulat konieczności uznania norm prawa międzynarodowego ponad normami wewnętrznymi⁷. Jednak tzw.

² C. Banasiński, *Pozycja prawa międzynarodowego w krajowym porządku prawnym (w świetle Konstytucji z 1997 r.)*, „Przegląd Prawa Europejskiego” 1997, nr 2(3), s. 5–7.

³ Dz.U. Nr 58, poz. 524.

⁴ Zob. R. Kwiecień, *Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne w świetle projektu Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 1(18), s. 36–37 wraz ze wskazaną literaturą.

⁵ Zob. C. Banasiński, *op. cit.*, s. 5–6 wraz ze wskazanym orzecznictwem.

⁶ B. Banaszak, *Konstytucja RP a prawo międzynarodowe*, [w:] *Konstytucja i władza we współczesnym świecie. Doktryna – prawo – praktyka. Prace dedykowane Profesorowi Wojciechowi Sokolewiczowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, pod red. M. Kruk, J. Trzcieskiego, J. Wawrzyniaka, Warszawa 2002, s. 358–359.

⁷ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005, s. 29.

Mała Konstytucja z 1992 roku⁸ w art. 33 wskazywała jedynie, że to „Prezydent ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe” (ust. 1) oraz że te działania odnoszące się do „umów międzynarodowych dotyczących granic Państwa, sojuszów obronnych oraz umów pociągających za sobą obciążenia finansowe Państwa lub konieczność zmian w ustawodawstwie wymagają upoważnienia wyrażonego w ustawie” (ust. 2). Jednakże w Konstytucji RP z 1997 roku zawarty został szereg postanowień dotyczących pozycji prawa międzynarodowego w stosunku do norm wewnętrznych. Jednocześnie wydaje się, że regulacje te, a w szczególności zasada przestrzegania przez Polskę prawa międzynarodowego, mają niebagatelne znaczenie dla ochrony praw i wolności jednostki będących przedmiotem wielu traktatów przyjmowanych przez społeczność międzynarodową, co zostanie omówione w niniejszym tekście.

KONSTYTUCYJNA ZASADA PRZESTRZEGANIA PRZEZ POLSKĘ PRAWA MIĘDZYKARODOWEGO

Rozdział I Konstytucji RP zatytułowany „Rzeczpospolita” zawiera katalog zasad szczególnie istotnych dla państwa demokratycznego⁹. Jak wskazuje M. Kruk, zasadami tymi są m.in. zasada państwa prawa, zwierzchnictwa narodu, trójpodziału podziału władzy, pluralizmu politycznego i społecznego, praworządności, wolności gospodarczej, ochrony własności, decentralizacji władzy, rozbudowy samorządu, neutralności politycznej wojska, nadrzędności Konstytucji¹⁰. L. Garlicki podkreśla, że 29 artykułów rozdziału I nie można traktować jako wyliczenia 29 zasad ustrojowych, tak samo, jak nie można odmówić postanowieniom innych rozdziałów (w szczególności II, odnoszącego się do praw i wolności człowieka i obywatela) takiego charakteru¹¹. Niemniej jednak przez przedstawicieli doktryny norma wynikająca z art. 9 Konstytucji RP, który stanowi, że „Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego” uznawana jest za zasadę ustrojową¹², choć, jak wskazuje A. Bałaban, często pomijana jest przez autorów

⁸ Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 84, poz. 426).

⁹ M. Kruk, *Konstytucyjne zasady podstawowe – ich znaczenie prawne i katalog*, [w:] *Zasady podstawowe polskiej Konstytucji*, pod red. W. Sokolewicza, Warszawa 1998, s. 9.

¹⁰ *Ibidem*, s. 9–12.

¹¹ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2018, s. 67–68.

¹² Zob. przykładowo: M. Kruk, *op. cit.*, s. 12; C. Banasiński, *op. cit.*, s. 7; K. Wójtowicz, [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, pod red. M. Safjana, L. Boska, Warszawa 2016, komentarz do art. 9, teza 1; S. Paweł, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I*, pod red. L. Garlickiego, M. Zubika, Warszawa 2016, komentarz do art. 9, teza 2; M. Masternak-Kubiak, *Przestrzeganie prawa międzynarodowego w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 2003, s. 181–182.

podręczników prawa konstytucyjnego, próbujących stworzyć katalog naczelných „myśli przewodnich” ustawy zasadniczej¹³.

Obowiązkiem Polski jest „wypełnienie, w dobrej wierze, zobowiązań ciążących na państwie jako podmiocie międzynarodowego porządku prawnego”¹⁴. Przepis art. 9 Konstytucji RP ma pełną wartość normatywną, w związku z czym „może służyć wykładni systemowej i ustalaniu innych przepisów konstytucyjnych odnoszących się do prawa międzynarodowego”¹⁵. Należy mieć również na uwadze jego podwójne znaczenie – stanowi on wiążącą deklarację złożoną przez Rzeczpospolitą zarówno wobec społeczności międzynarodowej, że stanowione przez nią prawo będzie respektowane w stosunkach z innymi państwami (na zewnątrz), jak i w działaniach wewnętrznych, np. ustawodawczych¹⁶. Takie rozumienie art. 9 Konstytucji RP potwierdził Trybunał Konstytucyjny, który stwierdził, że „Art. 9 Konstytucji jest nie tylko doniosłą deklaracją wobec społeczności międzynarodowej, ale także zobowiązaniem organów państwa, w tym rządu, parlamentu i sądów, do przestrzegania prawa międzynarodowego wiążącego Rzeczpospolitą Polską. Realizacja tego obowiązku wymagać może – obok stosownych zmian w krajowym porządku prawnym – podejmowania przez organy władzy publicznej, w ramach przypisanych im kompetencji, konkretnych zachowań”¹⁷.

W tym miejscu zasadne jest wskazanie źródeł prawa międzynarodowego objętych zakresem art. 9 Konstytucji RP. W zasadzie nie budzi wątpliwości uznanie za źródło prawa międzynarodowego umów, z uwagi na wskazanie ich miejsca w porządku prawnym i uregulowanie kwestii związanych z procesem ratyfikacji w rozdziale III Konstytucji RP („Źródła prawa”). Jednak w świetle jego postanowień umowy międzynarodowe, których stroną jest Rzeczpospolita, nie zawsze będą oddziaływać w ten sam sposób na prawo wewnętrzne, co związane jest ze sposobem ich dojścia do skutku – tylko umowy ratyfikowane mogą zostać zaliczone do katalogu źródeł prawa powszechnie obowiązującego z art. 87 Konstytucji RP,

¹³ A. Bałaban, Katalog zasad naczelných Konstytucji w polskich podręcznikach prawa konstytucyjnego, [w:] *Zasady naczelných Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku*. Materiały 52. Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Konstytucyjnego w Międzyzdrojach (27–29 maja 2010 r.), pod red. A. Bałabana, P. Mijała, Szczecin 2011, s. 47.

¹⁴ M. Masternak-Kubiak, Konstytucyjna zasada ochrony praw jednostki a odpowiedzialność państwa za prawa człowieka w stosunkach międzynarodowych, [w:] *Współczesne wyzwania wobec praw człowieka w świetle polskiego prawa konstytucyjnego*, pod red. Z. Kędzi, A. Rosta, Poznań 2009, s. 226.

¹⁵ K. Wójtowicz, Prawo międzynarodowe w systemie źródeł prawa RP, [w:] *System źródeł prawa w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*. Materiały XLII Ogólnopolskiej Konferencji Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego. Nałęczów, 1–3 czerwca 2000, pod red. M. Granata, Lublin 2000, s. 67.

¹⁶ P. Winczorek, Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Warszawa 2000, s. 20–21

¹⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 kwietnia 2005 r., sygn. P 1/05, OTK ZU 2005, nr 4A, poz. 42.

przy czym te, na których ratyfikację zgoda została wyrażona w ustawie, na mocy art. 91 ust. 2 Konstytucji RP, stosowane są przed ustawami¹⁸.

Przepisy zawarte w rozdziale III Konstytucji RP stanowią konkretyzację normy wynikającej z art. 9 Konstytucji RP, a ich obecność nie może być interpretowana w ten sposób, że Polska ma przestrzegać jedynie postanowień zawartych w ratyfikowanych umowach międzynarodowych. Gdyby tak było, sam art. 9 byłby zbędny, ponieważ obowiązek przestrzegania traktatów wynika z Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów¹⁹, której Polska jest stroną. Nie sposób więc uznać, aby zwyczaj międzynarodowy „jako dowód istnienia powszechnej praktyki, przyjętej jako prawo”²⁰ nie mógł zostać wskazany jako takie źródło²¹. Jeżeli zostanie ustalone, że dany zwyczaj wiąże Polskę, wszystkie organy państwowe – od stanowiących prawo po wymierzające sprawiedliwość – powinny uwzględniać go w swoich działaniach. W sytuacji, gdy sędzia orzekający w sprawie indywidualnej uznałby, że zachodzi sprzeczność pomiędzy wiążącą normą prawa zwyczajowego a normą ustawową, powinien za podstawę rozstrzygnięcia uznać normę zwyczajową, powołując się bezpośrednio na art. 9 Konstytucji RP. Nie dotyczy to jednak sytuacji, gdy przepisy danej ustawy wprost odsyłają do zwyczaju międzynarodowego²², bowiem w takim przypadku to właśnie ustawa stanowi podstawę obowiązywania normy zwyczajowej²³.

Także zasady ogólne prawa, jako „uznane przez narody cywilizowane”²⁴ wiążą Rzeczpospolitą, choć należy pamiętać, że i tak z uwagi na zakorzenienie polskiej kultury w „ogólnoludzkich wartościach” (na co wskazuje Preambuła) sama Konstytucja RP jest z nimi zgodna i w ich duchu powinna być interpretowana²⁵.

¹⁸ M. Masternak-Kubiak, Konstytucyjna zasada ochrony praw jednostki a odpowiedzialność państwa za prawa człowieka w stosunkach międzynarodowych, *op. cit.*, s. 226.

¹⁹ Art. 26 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów sporządzonej w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz.U. z 1990 Nr 74, poz. 439) stanowi, że „Każdy będący w mocy traktat wiąże jego strony i powinien być przez nie wykonywany w dobrej wierze”.

²⁰ Art. 38 ust. 1 lit. b Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90); dalej jako: Statut MTS.

²¹ Jak wskazuje P. Winczorek, celem członków Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, którzy zaproponowali takie brzmienie przepisu, było uznanie za źródło prawa, obok umów, także zwyczaju międzynarodowego wiążącego Polskę. P. Winczorek, Dyskusja nad podstawowymi zasadami ustroju RP w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego (Dziesięć pierwszych artykułów projektu Konstytucji RP), „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1995, nr 2, s. 22.

²² Np. art. 578 pkt 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1987), który stanowi, że „Nie podlegają orzecznictwu polskich sądów karnych (...) inne osoby korzystające z immunitetów dyplomatycznych na podstawie ustaw, umów lub powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych”.

²³ K. Wójtowicz, Prawo międzynarodowe w systemie źródeł prawa RP, *op. cit.*, s. 67–68.

²⁴ Art. 38 ust. 1 lit. c Statutu MTS.

²⁵ M. Masternak-Kubiak, Przestrzeganie prawa międzynarodowego w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, *op. cit.*, s. 138.

Oceniając wpływ zasady przestrzegania przez Polskę prawa międzynarodowego w kontekście ochrony praw i wolności człowieka należy rozważyć przede wszystkim kwestię obowiązywania „prawnoczłowieczych” traktatów na terytorium RP oraz możliwość powoływania się na ich postanowienia przez jednostkę przed krajowymi i zagranicznymi organami.

Jak zostało już wcześniej wskazane, Polska ma obowiązek wypełniania zobowiązań wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych, które, w świetle art. 87 Konstytucji RP, stanowią na jej terytorium źródło prawa powszechnie obowiązującego. Jako przykłady aktów tego rodzaju należy wskazać chociażby Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka²⁶ czy Europejską Konwencję Praw Człowieka²⁷. Jak zauważa M. Masternak-Kubiak, analiza rozdziału II Konstytucji RP pozwala na stwierdzenie, że standardy międzynarodowe dotyczące ochrony praw i wolności jednostki zawarte w wyżej wymienionych traktatach zostały w nim powtórzone, wskutek czego zyskały rangę konstytucyjną. Ponadto sama ustawa zasadnicza w kilku miejscach odsyła bezpośrednio do ratyfikowanych umów międzynarodowych: w art. 27 (ochrona praw mniejszości narodowych do zachowania własnego języka), w art. 56 ust. 2 (przyznanie cudzoziemcowi statusu uchodźcy) oraz w art. 59 ust. 4 (zakres ograniczenia wolności związkowych)²⁸. Należy jednak pamiętać, że „Z perspektywy zakresu ochrony praw człowieka w konstytucjach krajowych normy prawa międzynarodowego stanowią »standard minimalny«. Oznacza to, że konstytucje krajowe mogą zawsze przewidywać wyższy poziom ochrony praw i wolności, nie mogą natomiast gwarantować standardów słabszych”²⁹.

Na podstawie art. 89 ust. 1 pkt 2 Konstytucji RP, ratyfikacja umowy międzynarodowej dotyczącej „wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji”³⁰ wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie. Jest to naturalna konsekwencja założenia, zgodnie z którym w kształtowaniu statusu jednostki zawsze powinien mieć udział parlament³¹ i konieczności utrzymania spójności

²⁶ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 38, poz. 169).

²⁷ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284); dalej jako: Europejska Konwencja Praw Człowieka.

²⁸ M. Masternak-Kubiak, Konstytucyjna zasada ochrony praw jednostki a odpowiedzialność państwa za prawa człowieka w stosunkach międzynarodowych, *op. cit.*, s. 227.

²⁹ *Ibidem*, s. 230–231.

³⁰ Choć przepis mówi jedynie o wolnościach i prawach „obywatelskich”, z uwagi na art. 31 ust. 3 Konstytucji, należy uznać, że chodzi o wolności i prawa konstytucyjne. M. Wiącek [w:] Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 87–243, pod red. M. Safjana, L. Boska, Warszawa 2016, komentarz do art. 89, teza 2.

³¹ *Ibidem*.

systemu źródeł prawa³², która jest związana z uznaniem zasady społeczności międzynarodowej, zgodnie z którą ważne zaciągnięte zobowiązanie powinno być wykonywane, natomiast sposób tego wykonania, w szczególności poprzez uzgodnienie prawa wewnętrznego i ustalenie sposobu reakcji na konflikt pomiędzy normami wewnętrznymi i międzynarodowymi, pozostawiony jest swobodnej decyzji państw³³. W związku z takim trybem wiązania się przez Polskę zobowiązaniami dotyczącymi praw i wolności, w przypadku niezgodności postanowień ustaw czy rozporządzeń z danymi aktami międzynarodowymi, na podstawie art. 91 ust. 2 Konstytucji RP, należy stosować właśnie te akty międzynarodowe.

Zobowiązania dotyczące ochrony praw i wolności jednostki prowadzą ją jednak nie tylko do bezpośredniego stosowania norm wynikających z danych aktów międzynarodowych, ale także do konieczności uchylania czy modyfikowania prawa krajowego. Jako przykłady takich działań podejmowanych przez Polskę wskutek wydania orzeczeń przez Europejski Trybunał Praw Człowieka można wskazać wprowadzenie do porządku prawnego ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej³⁴, stanowiącej wykonanie wyroku Broniowski przeciwko Polsce³⁵, czy ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki³⁶, będącej „odpowiedzią” na wyrok Kudła przeciwko Polsce³⁷.

MOŻLIWOŚĆ DOCHODZENIA PRZEZ JEDNOSTKĘ OCHRONY PRAW I WOLNOŚCI WYNIKAJĄCYCH Z NORM PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Jednostka dochodząca swoich praw i wolności przed sądem powszechnym czy administracyjnym, a także organami administracji publicznej, może powoływać się na ratyfikowane umowy międzynarodowe, a zdaniem B. Banaszaka, także na

³² K. Wójtowicz, Prawo międzynarodowe w systemie źródeł prawa RP, *op. cit.*, s. 70.

³³ M. Masternak-Kubiak, Miejsce i znaczenie międzynarodowych źródeł prawa praw człowieka w polskim porządku konstytucyjnoprawnym, [w:] Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP, pod red. M. Jabłońskiego, Warszawa 2010, s. 30–31.

³⁴ T.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 2097.

³⁵ Zob. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 22 czerwca 2004 r., Broniowski przeciwko Polsce, skarga nr 31443/96, HUDOC.

³⁶ T.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 75.

³⁷ Zob. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 października 2000 r., Kudła przeciwko Polsce, skarga nr 30210/96, HUDOC.

zwyczaj międzynarodowy i zasady ogólne prawa międzynarodowego³⁸. Z praktyki sądowej wynika jednak, że najczęściej stosowane są umowy międzynarodowe które zostały ratyfikowane za zgodą wyrażoną w ustawie i dodatkowo posiadają postanowienia „samowykonalne”, tzn. takie, które mogą być stosowane bezpośrednio, bez konieczności ich dookreślenia przez normy prawa wewnętrznego, a takim aktem prawa międzynarodowego jest chociażby Europejska Konwencja Praw Człowieka³⁹. Jako przykład bezpośredniego zastosowania jej art. 8 („1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji”) można wskazać wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie, w którym uchylona została decyzja o wydaleniu cudzoziemca wydana na podstawie art. 88 ustawy o cudzoziemcach z 2003 roku⁴⁰ z uwagi na konieczność poszanowania jego życia rodzinnego w rozumieniu Konwencji⁴¹. Istotne jest również to, że postanowienia zawarte w Konwencji powinny być interpretowane w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka – jedynego organu uprawnionego do interpretacji Konwencji⁴² – które podlega ciągłej ewolucji, obejmując ochroną coraz szerszą gamę praw i wolności jednostki⁴³.

Ustawodawca konstytucyjny w art. 188 Konstytucji RP wskazał na możliwość badania przez Trybunał Konstytucyjny zgodności umów międzynarodowych z Konstytucją, zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie oraz zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi. Trybunał Konstytucyjny jednoznacznie wykluczył jednak możliwość powoływania się na postanowienia prawa międzynarodowego w skardze konstytucyjnej, wskazując, że „należy stwierdzić, iż art. 79 ust. 1⁴⁴ Kon-

³⁸ B. Banaszak, *op. cit.*, s. 363.

³⁹ M. Masternak-Kubiak, Miejsce i znaczenie międzynarodowych źródeł prawa praw człowieka w polskim porządku konstytucyjnoprawnym, *op. cit.*, s. 51–54.

⁴⁰ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz.U. z 2011 Nr 264, poz. 1573 ze zm.).

⁴¹ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 26 kwietnia 2006 r., sygn. V SA/Wa 2/06, Legalis nr 84805.

⁴² A. Bodnar, Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Wymiar instytucjonalny, Warszawa 2018, s. 43.

⁴³ Jako przykład można wskazać ochronę związków jedнопłciowych. Przez wiele lat Europejski Trybunał Praw Człowieka odmawiał ochrony takim parom wynikającej z prawa do poszanowania życia rodzinnego, wskazując, że na gruncie Konwencji przysługuje jedynie ochrona prawa do poszanowania życia prywatnego każdego z partnerów. W 2010 roku Trybunał uznał jednak za sztuczne dalsze utrzymywanie, że pary takie, tworzące stabilne związki, w odróżnieniu od par heteroseksualnych, nie tworzą życia rodzinnego i zmienił swoją linię orzeczniczą (zob.: wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 24 czerwca 2010, Schalk i Kopf przeciwko Austrii, skarga nr 30141/04, HUDOC, § 87–95).

⁴⁴ „Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Kon-

stytucji nie przewiduje zaskarżenia z powodu niezgodności aktu normatywnego z umową międzynarodową⁴⁵. Oznacza to, że w przypadku wątpliwości co do zgodności polskiego prawa wewnętrznego z wiążącym prawem międzynarodowym, z wnioskiem do Trybunału mogą wystąpić jedynie podmioty wskazane w art. 191 ust. 1 pkt 1–5 Konstytucji RP.

Przyjęcie przez państwo zobowiązania międzynarodowego może stworzyć jednostce drogę do dochodzenia praw i ochrony wolności nie tylko przed sądami krajowymi, ale także przed specjalnie powołanymi w tym celu organami międzynarodowymi. W przypadku osób, których prawa i wolności zostały naruszone przez Rzeczpospolitą będą to: Europejski Trybunał Praw Człowieka, Komitet Praw Człowieka ONZ, Komitet Przeciwko Torturom ONZ, Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej ONZ oraz Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet. Każdy ze wskazanych podmiotów rozstrzyga sprawy, których przedmiotem są zdarzenia, które zaistniały dopiero po rozpoczęciu obowiązywania danej umowy w stosunku do Polski i jedynie w zakresie, który został określony w danej umowie. Ponadto, możliwość złożenia skargi istnieje tylko wtedy, gdy dana sprawa nie była rozpatrywana przez inny organ międzynarodowy i uwarunkowana jest koniecznością wyczerpania wszystkich dostępnych i skutecznych krajowych środków prawnych⁴⁶.

Przystąpienie przez Polskę do danej umowy międzynarodowej nie może sprowadzać się jedynie do stosowania zawartych w niej przepisów prawa materialnego, odnoszących się do konkretnych praw i wolności, ale także do przepisów proceduralnych, dotyczących zarówno możliwości dochodzenia praw przez jednostkę, jak i późniejszego wykonywania orzeczeń⁴⁷. Trudno bowiem byłoby uznać, że mimo świadomego związania się przez państwo danym aktem prawa międzynarodowego, przewidującym możliwość złożenia skargi, nie jest ono zobowiązane do naprawie-

stytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji.”

⁴⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 stycznia 2004 r., sygn. SK 10/03, OTK ZU 2004, nr 1A, poz. 2.

⁴⁶ Zob.: art. 35 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka; art. 4 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 6 października 1999 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 248, poz. 2584); art. 5 Protokołu fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, uchwalonego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 16 grudnia 1966 r. w Nowym Jorku (Dz.U. z 1994 r. Nr 23, poz. 80); art. 22 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karaniania, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378); art. 14 Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwartej do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187).

⁴⁷ A. Bodnar, *op. cit.*, s. 46.

nia skutków swojej działalności. Jeżeli państwo nie chce ponosić odpowiedzialności za działania niezgodne z daną umową, ponieważ, przykładowo, jej postanowienia nie są zgodne z jego kulturą i tradycją, nie powinno jej ratyfikować⁴⁸.

PODSUMOWANIE

Na tle powyższych rozważań należy się w pełni zgodzić z K. Wójtowiczem, który stwierdził, że: „ (...) treść Konstytucji RP, jak nigdy dotąd w powojennej historii ustrojowej, zmusza do spojrzenia na prawo międzynarodowe z perspektywy prawa konstytucyjnego”⁴⁹. Jest to konsekwencja nie tylko wprowadzenia do katalogu źródeł prawa w ustawie zasadniczej ratyfikowanych umów międzynarodowych, ale także wskazania jako jednej z zasad ustrojowych zasady przestrzegania przez Polskę prawa międzynarodowego, które, jak to wykazano wcześniej, należy rozumieć znacznie szerzej niż tylko jako spisane akty prawne. W konsekwencji obejmowanie przez organizacje międzynarodowe coraz to bardziej szczegółowych praw i wolności człowieka szczególnie, traktatową ochroną i późniejsza decyzja o związaniu się nimi przez Polskę, prowadzi do sytuacji, w której jednostka może, a nawet powinna, oczekiwać od państwa ich szanowania przez każdą z władz: ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, które powinny pamiętać, że postanowienia ratyfikowanych umów międzynarodowych w hierarchii znajdują miejsce zaraz po Konstytucji RP, a przed ustawami. Gdy jednak okaże się, że w oczach danej osoby mechanizmy krajowe zawodzą, istnieje możliwość złożenia skargi do międzynarodowego organu sądowego czy *quasi*-sądowego, który jest władny rozstrzygnąć o tym, czy państwo rzeczywiście nie wypełniło dobrowolnie przyjętych na siebie zobowiązań i w konsekwencji nałożyć na nie obowiązek nie tylko zadośćuczynienia za krzywdę, którą doznał skarżący, ale przede wszystkim zapobiegnięcia analogicznym sytuacjom wobec innych osób w przyszłości (np. poprzez zmianę ustawodawstwa). Na płaszczyźnie prawnej, zarówno w aspekcie materialnym, jak i proceduralnym, ochrona praw i wolności jednostki wynikających z norm prawa

⁴⁸ Przykładowo, Polska podpisała Protokół fakultatywny do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie procedury skargowej, jednak do dzisiaj go nie ratyfikowała. W piśmie z dnia 16 grudnia 2016 r. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Elżbiety Rafalskiej do Rzecznika Praw Obywatelskich Adama Bodnara wskazała, że „Związanie się protokołem mogłoby prowadzić do zakwestionowania przez Komitet praw dziecka zapisów Konstytucji RP oraz podważenia kształtu obowiązującego prawa i realizowanej polityki, odzwierciedlających realne potrzeby, jak też polską kulturę i tradycję (...) przy podejmowaniu decyzji o związaniu się protokołem uwzględniony musi być szereg aspektów – poszanowanie charakteru i zakresu zobowiązań pojętych przez państwo na mocy ratyfikacji, skutki jakie może mieć ratyfikacja na forum krajowym” (www.rpo.gov.pl/sites/default/files/odpowiedz%20MRPiPS.pdf, dostęp: 18.12.2018).

⁴⁹ K. Wójtowicz, Prawo międzynarodowe w systemie źródeł prawa RP, op. cit., s. 75.

międzynarodowego wydaje się więc być silna. W związku z tym to, czy będzie ona realizowana, zależy od osób faktycznie sprawujących władzę, w tym podejmujących decyzje o wdrażaniu, wykonywaniu i stosowaniu prawa międzynarodowego.

BIBLIOGRAFIA

- Balaban A., *Katalog zasad naczelnych Konstytucji w polskich podręcznikach prawa konstytucyjnego*, [w:] *Zasady naczelne Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku. Materiały 52. Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Konstytucyjnego w Międzyzdrojach (27–29 maja 2010 r.)*, pod red. A. Bałabana, P. Mijała, Szczecin 2011.
- Banasiński C., *Pozycja prawa międzynarodowego w krajowym porządku prawnym (w świetle Konstytucji z 1997 r.)*, „Przegląd Prawa Europejskiego” 1997, nr 2(3).
- Banaszak B., *Konstytucja RP a prawo międzynarodowe*, [w:] *Konstytucja i władza we współczesnym świecie. Doktryna – prawo – praktyka. Prace dedykowane Profesorowi Wojciechowi Sokolewiczowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, pod red. M. Kruk, J. Trzcieskiego, J. Wawrzyniaka, Warszawa 2002.
- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2018.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).
- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).
- Konwencja wiedeńska o prawie traktatów sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz.U. z 1990 Nr 74, poz. 439).
- Kruk M., *Konstytucyjne zasady podstawowe – ich znaczenie prawne i katalog* [w:] *Zasady podstawowe polskiej Konstytucji*, pod red. W. Sokolewicza, Warszawa 1998.
- Kwiecień R., *Prawo międzynarodowe a prawo wewnętrzne w świetle projektu Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 1(18).
- Masternak-Kubiak M., *Konstytucyjna zasada ochrony praw jednostki a odpowiedzialność państwa za prawa człowieka w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Współczesne wyzwania wobec praw człowieka w świetle polskiego prawa konstytucyjnego*, pod red. Z. Kędzi, A. Rosta, Poznań 2009.
- Masternak-Kubiak M., *Miejsce i znaczenie międzynarodowych źródeł prawa człowieka w polskim porządku konstytucyjnoprawnym*, [w:] *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP*, pod red. M. Jabłońskiego, Warszawa 2010.
- Masternak-Kubiak M., *Przestrzeganie prawa międzynarodowego w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 2003.
- Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187).
- Paweł S., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I*, pod red. L. Garlickiego, M. Zubika, Warszawa 2016.
- Pismo Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej do Rzecznika Praw Obywatelskich Adama Bodnara z dnia 16 grudnia 2016 r., www.rpo.gov.pl/sites/default/files/odpowiedz%20MRPiPS.pdf [dostęp: 18.12.2018].

- Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 6 października 1999 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 248, poz. 2584).
- Protokół fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 16 grudnia 1966 r. w Nowy Jorku (Dz.U. z 1994 r. Nr 23, poz. 80).
- Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90).
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz.U. z 2011 Nr 264, poz. 1573 ze zm.).
- Ustawa z dnia 30 grudnia 1950 roku o wydawaniu Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej i Dziennika Urzędowego Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” (Dz.U. Nr 58, poz. 524).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1987).
- Wiącek M. [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 87–243*, pod red. M. Safjana, L. Boska, Warszawa 2016.
- Winczorek P., *Dyskusja nad podstawowymi zasadami ustroju RP w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego (Dziesięć pierwszych artykułów projektu Konstytucji RP)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1995, nr 2.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000
- Wójtowicz K., [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, pod red. M. Safjana, L. Boska, Warszawa 2016.
- Wójtowicz K., *Prawo międzynarodowe w systemie źródeł prawa RP*, [w:] *System źródeł prawa w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały XLII Ogólnopolskiej Konferencji Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego. Nałęczów, 1–3 czerwca 2000*, pod red. M. Granata, Lublin 2000.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 22 czerwca 2004 r., Broniowski przeciwko Polsce, skarga nr 31443/96, HUDOC.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 24 czerwca 2010, Schalk i Kopf przeciwko Austrii, skarga nr 30141/04, HUDOC.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 października 2000 r., Kudła przeciwko Polsce, skarga nr 30210/96, HUDOC.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 stycznia 2004 r., sygn. SK 10/03, OTK ZU 2004, nr 1A, poz. 2.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 kwietnia 2005 r., sygn. P 1/05, OTK ZU 2005, nr 4A, poz. 42.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 26 kwietnia 2006 r., sygn. V SA/Wa 2/06, Legalis nr 84805.

SUMMARY

The international community strives for ever more comprehensive protection of human rights and freedoms by adopting treaties, which are subject to ever more detailed provisions and the possibility of lodging a complaint against the state by the individual. At the same time, the Polish Constitution of 1997 in art. 9 establishes the systemic principle of Poland's compliance with international law and, for the first time, defines the place of international law in the system of sources of law. The aim of the article is to analyze the indicated issues in terms of their impact on the protection of individual rights and freedoms.

Keywords: international law; polish constitutional law; human rights protection; constitutional principle